

Páratlan bronzkori sír Baja határából

Cs. András Réka – Pap Evelin – Pásztor Emília

Országos szinten is nagy érdeklődést váltott ki a bajai Türr István Múzeum egyik év végi híre: a múzeum régészei egy igen gazdag és egyedülállóan izgalmas régészeti korú sírra bukkantak egy Bajához közeli település határában, egy szántóföldön. A megtalálás napján, december 28-án a hideg és a korán beálló alkony sem könnyítette meg a munkát. A mentőfeltárás során sikerült dokumentálniuk a temetkezést és a leleteket, így azok immár a múzeum restaurátor műhelyében várják, hogy a megfelelő előkészítő munkálatok után elfoglalhassák méltó helyüket a bajai múzeum új állandó kiállításának kiemelkedő darabjaiként.

A múzeum régészeti gyűjteménye már eddig is számos olyan tárgyat őrzött, amely önkéntes fémkeresős „civil” munkatársak múzeumi terepi kutatást támogató munkája révén került be az intézménybe. Együttműködésük 2016 óta töretlen: Dömötör József, Szabó Zsolt és Juhász Péter műszeres kutatók a Bajai, Bácsalmási és a Jánoshalmi járás egy részén segítik a bajai régészek munkáját:

Spiráldíszes gyűrű
(fotó: Szalontay Bálint)

Bordázott díszű, megtisztított karperec
(fotó: Szalontay Bálint)

Tüskés korongcsüngők (tutulusok) és spirálgöngyök a mellkasi részről (fotó: Szalontay Bálint)

az előmunkálatok során a térképészeti kutatásokban is részt vesznek, s a leletek megtalálása után az utómunkálatokban is tevékenyen segítenek. Az elmúlt években rendkívül színes és változatos anyaggal bővítették tehát a múzeum régészeti gyűjteményét, s most sem volt ez másként.

E decemberi napon egy Baja határában található szántóföldön közös kutatásaik során a felszín közelében több bronzkori ékszerre, viseleti elemre, köztük pl. tüskés korongcsüngőkre vagy gazdagon díszített karperecekre bukkantak. Ilyen jellegű elrejtett tárgyejüttesek leginkább úgynevezett depókból vagy kincsletekből kerülhetnek elő, aminek a felszínen szétszórtan talált tárgyak, ékszerek sem mondtak ellent, azonban itt végül nem erről volt szó.

Egy ponton a műszereik erős jelet érzékeltek, de már nem a felső, művelt rétegben, hanem a szántás alól. A régészek ezért azonnali mentőfeltárás elvégzését látták indokoltnak. Egy 3x2 méteres szelvényt, azaz ásatási felületet nyitottak. Az altalajban, a sárga, homokos földben sötét, szabálytalan téglalap alakú folt jelentkezett, ami egyértelművé tette, hogy egy temetkezésről van szó.

A feltárás során kiderült, hogy egy pár bronz lábtekeresztet jelzett a műszer. Arra azonban nem számítottak a régészek sem, hogy végül egy ennyire gazdag sírt tárhatnak fel.

A sírfolt dokumentálását követően a kutatók nagy öröme a fémkereső műszer még több helyen jelzett, ami arra utalt, hogy sok fémtárgyat rejthet még a sír. A mentőásatás eredményeként végül egy teljesen bolygatatlan temetkezést sikerült feltárni, ahol minden tárgyat in situ, azaz eredeti helyzetben találtak meg az archeológusok.

A fémtárgyak többsége ékszer volt. A hasonló típusú bronzkori ékszerek eddig elsősorban kincsletekből voltak ismertek. Ezeket általában edénybe tették, néha viszont egyszerűen csak egy gödörbe helyezték őket. Az ilyen körülmények között előkerült leletek esetében azonban csak találgatni lehet, hogy a tárgyakat mire is használhatták. Természetesen egyik-másik ékszer viseleti módját még így is könnyen fel lehet ismerni, de például a hasonló körülmények között előkerült csüngőkről eddig nemigen lehetett pontosan tudni, hogy hová tartoztak, hol is viselhették őket egykor.

Noha korábban is volt már egy-két hasonló, a korszakból származó sírlelet, ezekben az elhunytakat többnyire csupán néhány tárggyal vagy ékszerrel temették el. Ilyen gazdag és érintetlen sír azonban mindmáig nem került elő!



Lábtekercs (fotó: Szalontay Bálint)

Lábtekercs részlete (fotó: Szalontay Bálint)

Lábtekercs részlete (fotó: Szalontay Bálint)





A jobb oldali lábtokercs és a körülötte fekvő tüskés korongcsüngők in situ („eredeti helyzetében”) a restaurátor műhelyben (fotó: Kollár Katalin)



A lábtokercsek bontás során (fotó: Nievel Béla)



A feltárt sír egy részének dokumentálása (fotó: Nievel Béla)

A feltárt sír egy részének dokumentálása (fotó: Nievel Béla)

A sír kibontása során kiderült, hogy a legmagasabban fekvő csont, a koponya már sérült volt, sőt, a szántásnak köszönhetően félig meg is semmisült. Tovább haladva a halott vállainál egy-egy nagy méretű, ún. sarlós tű került elő, mely eredetileg az elhunyt köpenyszerű viseletét rögzíthette. A mellkason kerek, koncentrikus bordával díszített, tüskés korongcsüngők, ún. tutulusok láttak napvilágot, amik ruha- vagy melldíszek lehettek, de a jobb láb mellett is számos ilyen tárgy feküdt. Ezek helyzete viszont újabb kérdéseket vet fel: lehet, hogy a köpeny vagy a szoknya egyik oldalát, avagy az öv lecsüngő végét díszítették, esetleg szíjakon lóghattak? Később, a további kutatások során igyekeznek majd a kutatók ezekre a kérdésekre is megtalálni a lehetséges válaszokat.

A sírból ugyancsak előkerült két csodaszép lábtokercs végei spirál alakban záródtak és egy-egy láncon lógó apró levéldíszegyüttessel egészültek ki. (Ezekre párhuzamot a Kárpát-medencében a kutatók egyelőre nem találtak.) Az elhunyt mindkét csuklóján széles, bordázott karperecet viselt egykor, és minden ujjára egy-egy apró spiráldíszes gyűrűt húztak.

Érthető, hogy a páratlan lelet nagy lelkesedést váltott ki a teljes múzeumi közösségből is. A kollégák folyamatosan dolgoznak a tárgyakkal, tisztítják,



konzerválják és dokumentálják azokat. Így munka közben is újabb izgalmas részletek derültek ki. Így az egykori nyaklánc borostyánból készült félgömb alakú medálja a fény felé fordítva vörös fényben ragyog, és kirajzolódik benne egy sötét kereszt alakú motívum. A kerek tárgy és benne a kereszt egy négyküllös kerékhez hasonlatos jelet alkot, ami egy jól ismert jellegzetes bronzkori napszimbólum. A sírt megásító egykori közösség hitvilágában ez valószínűleg igen fontos szerepet játszott. Szintén a hitvilágra, talán óvó-védő jellegre utalhatnak a sírban talált átfúrt tengeri kagylók (melyek ugyancsak a nyaklánc részét képezték) és csigák, de a láb közelében elhelyezett kőből csiszolt, tojás alakú tárgy is a bronzkori ember hitvilágáról alkotott képünket gazdagítja. Az elhunyt mellé egy apró bögrét is elhelyeztek, melyben



Borostyánból készült medál
(fotó: Kollár Katalin)



Restaurált tüskés korongcsüngő
(fotó: Szalontay Bálint)

minden bizonnyal valamiféle útravalóval látták el a túlvilágra indulót. Kicsit sajnáljuk, hogy aranytárgy nem került elő a sírból, holott a szóban forgó terület közelében a műszeres kutatókkal együtt már több bronzkori aranytekeresztet is találtunk.



A nyaklánc előkerült elemei – átfúrt, fésűskagylók, borostyánmedálok
(fotó: Szalontay Bálint)

A régészetben az írott forrással nem rendelkező korszakokban nem etnikumokról (azaz népekről), hanem ún. kultúrákról beszélünk. Ez esetben az úgynevezett halomsíros kultúra egyik temetkezéséről van szó, ami a Kárpát-medencei középső és késő bronzkor fordulójára keltezhető, tehát kb. 3200–3400 évesek lehetnek a leletek. A vázcsontok alapján jelenleg azt tartjuk valószínűnek, hogy felnőtt, átlagos magasságú, fiatalabb nő lehet az elhunyt, akit gazdag ünne-



Kőtojás (fotó: Szalontay Bálint)

pi viseletben temethettek el. A néprajzból ismerünk arra példákat, hogy ha egy lány hajadonként halálozott el, akkor teljes menyasszonyi öltözékben temették el, hogy majd a másvilágon párra találhasson. Nyilván nem tudhatjuk, hogy ebben az esetben mindez hogyan történhetett, de az biztosnak tűnik, hogy egy gazdag, előkelő család tagja kerülhetett a sírba.

A régészek igyekeznek rekonstruálni egykori öltözékét, hogy az említett kiállításban csodálhassák meg azt a látogatók. Folyamatban vannak a különféle természet tudományos vizsgálatok is, így a C14, a DNS-, illetve az úgynevezett stroncium izotópos elemzések, amik ugyancsak fontos adatokkal gazdagíthatják majd ismereteinket az egykor itt élt bronzkori emberek hétköznapjairól. A fémtárgyak esetében roncsolásmentes módszerrel

szeretnénk meghatározni az anyagösszetételeket, ezen kívül kíváncsiak vagyunk a borostyán, valamint a kőtojás anyagának eredetére is. Ezeknek a vizsgálatoknak az elvégzésében a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti

Intézete, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Karának Embertani Tanszéke és a Magyar Nemzeti Múzeum munkatársai vannak segítségünkre. A restaurálás és a vizsgálatok befejezése után megkezdődhet majd az anyag kiállítása és feldolgozása.

A bajai múzeum régészei mindeképpen visszatérnek a helyszínre egy tervásatás keretében, hiszen elképzelhető, hogy ez a bronzkori leletekben gazdag terület további gazdag temetkezéseket rejt.

